

UČITELJSKA STROKOVNA EKSKURZIJA

Igor Lipovšek*

Povzetek

Strokovna ekskurzija je celosten geografski raziskovalni pristop, v šoli pa didaktična oblika, s katero učenci ali dijaki opazujejo, spoznajo, raziskujejo, vrednotijo in interpretirajo pokrajino. Zato je namen strokovnih ekskurzij, ki jih že več kot dvajset let pripravlja mariborska enota Zavoda RS za šolstvo, dvojen: povečati učiteljsko znanje in učitelje podpreti s poznavanjem ciljev in vsebin, ki so tema geografskih učnih načrtov, ter usposablјati učitelje za uporabo ekskurzije pri pouku.

Ključne besede: ekskurzija, geografija, pouk, pripravljanje, izvajanje.

TEACHER'S FIELD TRIP

Abstract

The field trip is an integrated geographical research approach, but at school it is a didactic approach by the use of which pupils or students observe, learn, investigate, evaluate, and interpret the landscape. Therefore, the purpose of the field trips that have been organized by Maribor's unit of the National Education Institute for already more than the last 20 years, is twofold: to increase teachers' knowledge and to support teachers with the knowledge of the objectives and content, which are the subject of Geography curricula, as well as to train teachers in using field trips at instruction.

Keywords: field trip, Geography, instruction, preparation, implementation.

Ekskurzija v geografskih učnih načrtih

Geografski učni načrti ekskurzijo pogosto omenjajo: osnovnošolski trin-dvajsetkrat, strokovnošolski sedemkrat, strokovnogimnazijski osemkrat, gimnazijski sedemnajstkrat. Ekskurzija je navedena kot učni cilj in kot učno sredstvo. Kot učni cilj je opredeljena, da bi se jo učenci in dijaki učili načrtovati, izvajati in uporabljati tudi v vsakdanjem življenju, kot sredstvo pa je namenjena spoznavanju in raziskovanju pokrajinskih značilnosti – pojavov, procesov, odnosov.

Nekateri imajo ekskurzijo za najboljšo in hkrati najzahtevnejšo metodo za razvijanje geografskega mišljenja, vidnega pomnjenja in razumevanja kulturnega razvoja (Brinovec, 2004, 207). Zato ekskurzije na slovenskih šolah razumejo in izvajajo zelo različno: nekateri učitelji in šole iz ekskurzije oz. na njej naredijo vrhunski pouk, na nekaterih šolah se jim izogibajo.

* Igor Lipovšek
Profesor geografije in sociologije.
Pedagoški svetovalec za geografijo na
Zavodu RS za šolstvo, Dunajska 104,
Ljubljana.
e-naslov: igor.lipovsek@zrss.si

Ekskurzija kot geografski učno-raziskovalni pristop

Vzroki za izogibanje so največkrat organizacijski, denarni in varnostni. Včasih gre tudi za slabo šolsko načrtovanje, učiteljevo nesamozavest in občutek strokovne šibkosti, vmešavanje in pritisk staršev ali dijakov, slabe izkušnje iz preteklosti, neekskurzijska generacija učencev ali dijakov, nezmožnost učiteljev za medpredmetno in timsko delo in prezasedenost šole z drugimi podobnimi dejavnostmi, kot so šola v naravi, zaključni izlet, (mednarodne) izmenjave, dnevi dejavnosti.

Nekateri ekskurzijo pojmujejo za metodo (Brinovec, 2004, 207), nekateri kot (izvedbeno) obliko pouka v pokrajini – zunaj učilnice, nekateri kot načrtovani izlet, nekateri kot izlet oz. obisk s poučnim namenom oz. šolsko ekskurzijo, nekateri kot šolski izlet; v prispevku jo bomo razumeli kot pokrajinsko raziskovalno metodo, kot pouk, kot način za pridobivanje informacij, kot neposreden stik z naravo, kot učenje terenskih raziskovalnih metod in tehnik, kot preverjanje, ali so učenci uspeli kompleksno razložiti pokrajinske procese. Literatura navaja prek deset njenih bistvenih nalog, kot so metodološka, spoznavna, razvojna, praktična, patriotska, okoljska, samospoznavna in samovrednotenjska, družbena, praktična, estetska, telesna, orientacijska, planetarna in obrambna (Brinovec, 2004, 208).

Po predmetni vsebini avtorji ekskurzije delijo na geografske in interdisciplinarne. Po umeščenosti v pouk so uvodne, spremljajoče oz. ilustrativne in naknadne. Po obsegu jih delijo na tematske, politematske in kompleksne. Po tej delitvi bi ekskurzijo v Baltske dežele imenovali kompleksna, politematska in (za učitelje geografije) naknadna.

Dosedanje ekskurzije in njihova vsebina

Geografske strokovne ekskurzije Zavoda RS za šolstvo so doslej obiskale tako rekoč vse evropske države – celinske in otoške, Maroko, Egipt, Jordanijo, Južnoafriško republiko, Kenijo, Gruzijo, Armenijo, Azerbajdžan, Iran, Mongolijo, Kitajsko, Šrilanko, Vietnam, Kambodžo, Avstralijo, ZDA s Havaji, Mehiko, Kubo, Peru in Bolivijo. Organizirane so bile vsako leto. Po tekale so v času šolskih počitnic, da učitelji niso imeli težav z odsotnostjo od pouka. Po navadi sta si v letih menjaje sledili cenejša enotedenska in dražja dve- ali tritedenska ekskurzija. V prejšnjem stoletju se je še dogajalo, da je kateremu od učiteljev celotni prispevek za udeležbo plačala šola, v zadnjem času pa je večina udeležencev samoplačnikov ali jim šola poravnava samo del stroškov. V nekaterih podeželskih šolah sofinancira udeležbo učitelja tudi občina, ki pričakuje v zamenjavo javno potopisno predavanje ali članek v krajevnem časopisu.

Poleg strokovnega pedagoškega programa med ekskurzijo vedno **obiščejo tudi šole**. Včasih je ogled samo protokolarni, drugič vljudnostni, tretjič učiteljsko-sindikalni, četrtič spoznavajo organizacijski in pedagoški ustroj šolstva, petič je pronicljiv vpogled v družbene razmere, ki se zrcalijo v šoli.

V ospredju je bilo vedno **spoznavanje pojavov in procesov**, ki so motivacijsko in ilustracijsko uporabni pri pouku. Navezovali so se na cilje učnih načrtov in katalogov. Lotevali so se procesov, ki jih je bilo mogoče primerjati s tistimi v Sloveniji: bodisi so bili podobni bodisi – zaradi drugačnih geografskih dejavnikov – različni. Če je bilo mogoče, so udeleženci prepoznavali regionalne razločke in ugotavljali temeljne, planetarne, na

neki način »šolske« primere geografskih zakonitosti: višinske pasove v Andih, vpliv monsunskega kroženja zraka, zakonitosti vulkanskega delovanja, učinkovanje velikih prometnic na spremembe v pokrajini, odnose mesto – podeželje, industrijska – kmečka (gorska – nižinska, gozdna – stepna, suha – namočena itn.) pokrajina, različnost pokrajin zaradi vpliva padavin, mestotvorne in mestoslužne dejavnosti, procese na stiku vode in kopna (sedimentnih in metamorfni kamnin, hindujske in budistične vere, različnih politično-gospodarskih sistemov ipd.), vpliv turizma na preobrazbo pokrajin itn.

Udeleženci so pohvalili dosedanje ekskurzije. Več je bilo predlogov, kaj dodati ekskurziji ali kako jo obogatiti, kot pa graj in pripomb na izvedbo. Upoštevana so bila pričakovanja glede temeljitejše strokovne podpore za boljše spoznavanje obiskanih pokrajin, zagotovitve raziskovalnih in merilnih pripomočkov (dolžinskih-, volumskih-, pH-, kolori-, vlago-, kurvi-, baro- itn. -metrov, mikroskopov, povečevalnih lup, analizatorjev), boljše kartografske podpore, pomoči geografskih društev in fakultet v obiskani državi ipd. Težko je spreminjati program, saj je urnik ekskurzije natrpan z dejavnostmi od jutra do večera; kljub temu so prav na vsaki ekskurziji obiskali še marsikatero pokrajinsko zanimivost, na katero so opozorili krajevni vodiči, domačini ali so jo izbrskali udeleženci. Nemogoče je upoštevati želje, ki bi izrazito podražile ter podaljšale čas ali pot ekskurzije in bile izrazito posamičnega značaja. Udeleženci so vedno razumeli, če se je zaradi vremenskih, transportnih, političnih ali kulturnih okoliščin program prilagajal.

Zaradi svojskosti je strokovno ekskurzijo, čeprav spada med oblike stalnega strokovnega spopolnjevanja pedagoških delavcev, skoraj nemogoče vključiti v sistem **pridobivanja točk** za napredovanje v nazive, ker bi bilo treba njen natančni program in predavatelje prijaviti leto in pol pred izvedbo.

Značilnost mnogih ekskurzij so tudi **zborniki referatov**. Na začetku je bil vsak udeleženec dolžan pripraviti vsebino dela ekskurzije in se z njo predstaviti na terenu ali med vožnjo v avtobusu. Prispevke so zavodovi svetovalci ali za to posebej zadolženi udeleženec zbrali in jih objavili v obliki publikacije. Večna dilema je bila: narediti zbornik pred ekskurzijo ali po njej. Prednost poekskurzijskega zbornika je, da je po literaturi pripravljena tema obogatena z lastnim videnjem in izkušnjo. Predekskurzijski zbornik pa omogoča udeležencem, da se pripravijo, težava je bilo čakanje na prispevke, njegovo pošiljanje naslovnikom in nošenje s seboj po terenu. Poekskurzijski je bil bogatejši in uporabnejši pri pouku. Poleg natisne cene so postala problem tudi merila za njegovo katalogiziranje, ki pa edino učitelju oz. piscu omogoča uveljavljanje strokovnega avtorstva. V času elektronskih informacij se je pomen zbornika za šolsko rabo zmanjšal, ker udeleženci vedno več in vse boljše fotografije napravijo sami, vse več gradiva, pogosto boljšega, pa je mogoče najti na spletu. Udeleženci vse več snemajo in na ekskurzijah so bile narejene reportaže, ki jih je v obliki dokumentarnega filma predvajala tudi javna televizija.

Prvih deset let so se udeleženci pred ekskurzijo srečevali na izobraževanjih, na katerih so se dogovarjali za učinkovitejše raziskovanje, si razdelili naloge in se celo učili jezika. Še vedno pa se udeleženci srečujejo mesec

ali dva po ekskurziji. Izmenjujejo si fotografije in filme ter izkušnje o tem, s katerim spominkom, darilom, hrano, pijačo, dogodivščino, izkušnjo ali zgodbo so naredili najmočnejši vtis na učence oz. dijake, sodelavce ali prijatelje.

Vsebina ekskurzije v baltske dežele

Osemndnevna ekskurzija v baltske dežele sredi julija 2014 je v dveh skupinah zbrala osemdeset udeležencev. Polovica je bila učiteljev, med njimi devetnajst geografov.

Krožna pot je vodila iz Vilne v grad Trakai, Klaipedo, Kursko koso, Siguldo, narodni park Gaujo, grad Turaida, Tartu, narodni park Laheema, obalo Baltika, Talin, otok Saaremaa, Pärnu, Rigo, Jurmalo, dvorec Rundale, Križno goro in nazaj v Vilno.

Pred potovanjem so pedagoški svetovalci pripravili zbornik, ki je na 140 straneh predstavil splošne značilnosti obiskanih dežel in mest, nekatere specifične geografske procese ter navodila za terensko delo in fotografiranje. Zbornik so udeleženci prejeli pred potovanjem. Na poti so si pomagali z žepno zloženko na osmih straneh: štiri strani so najpomembnejša dejstva o obiskanih državah, kratek slovar, primerjave s Slovenijo in napotki z terensko raziskovanje; na štirih straneh so na teren in obiske vezane naloge.

Pedagoški in spoznavni vidik ekskurzije v baltske dežele

Udeleženci so se osredinili na tista opazovanja in raziskovanja, ki so omogočala nazorno, učinkovito in pregledno ugotavljanje geografskih procesov v pokrajini, ter spoznavanje tistih, ki so bližje zahtevanim ciljem učnih načrtov.

Ključna družbena spoznanja so bila usmerjena v:

- naselbinski in državni razvoj od srednjega veka prek hanzeatskega obdobja, severnih vojn – ko je ozemlje prehajalo iz nemških rok v švedske in ruske, prve svetovne vojne, omejene samostojnosti med Rusi, Nemci in Poljaki, druge svetovne vojne, sovjetizacije, samostojnosti in pridruženja EU; (sliki 14 in 15)
- spremembe prometnih smeri in poti od rimskih časov do danes;
- trajektni promet in prestavljanje tovornih morskih pristanišč rečnih estuarijev na morsko obalo; (slika 3)
- poljska razdelitev in vpliv družbenih sprememb na preobrazbo kmetijstva;
- mestotvorni dejavniki treh prestolnic in drugih mest ob poti; (slike 4, 10, 19 in 19)
- gospodarski, politični in kulturni vpliv na mestno arhitekturo;
- stavbna, kmečka in obrtna dediščina muzejev na prostem;
- vpliv religije na oblikovanje narodne zavesti; (slika 20)
- število, položaj in vloga ruske manjšine v treh baltskih državah;
- preobrazba industrije v zadnjih tridesetih letih;
- primerjanje slovenske srednje šole z latvijsko; (slika 8)
- turistična ponudba in razvoj ostalih terciarnih dejavnosti v obiskanih državah; (slika 6)
- nove meddržavne povezave in gospodarsko sodelovanje z njimi ter vpliv globalizacije na pokrajino baltskih držav.

Slika 1:
Jezerce v kotanji meteoritskega kraterja
Kaali na otoku Saarema. Ocenjena starost
med 4 in 8 tisoč let.

Slika 2:
Klif Panga iz silurskega apnenca na
otoku Saarema dokazuje, kako se plasti
Ruske plošče rahlo dvigajo od jugovzhoda
proti severozahodu – v smeri proti
Fenokandijski plošči.

Ključna naravna spoznanja so bila usmerjena v:

- potovanje po stiku Baltskega ščita in Ruske plošče; (sliki 2 in 21)
- ledeniški in obledeniški (glacialni in periglacialni) ostanki kontinentalne poledenitve; (sliki 11 in 12)
- geološke plasti na pobočjih vrezanih rečnih dolin in klifih; (sliki 2 in 17)
- pokrajinske procese v ravninski in nižinski pokrajini;
- obmorske procese, ki jih povzročajo majhna slanost, majhno plimovanje, šibki morski tokovi in zimska zaledenelost Baltika;
- barja; (slika 13)
- borealne gozdove; (slika 9)
- navidezno potovanje Sonca, točke njegovega vzhajanja in zahajanja, dolžino dneva in bele noči; (sliki 7 in 22)

Slika 3:
Pristanišče v Klaipedi postaja eno
najprodnnejših in najhitreje rastočih
baltskih luk in je skoraj dvakrat večje od
koprskega.

Slika 4:
Sodobni stolpnici v Klaipedi. Z novejšo
arhitekturo in z obnavljanjem starih
betonskih kolosov poskušajo baltske
dežele prikriti obdobje sovjetske
arhitekture.

- vpliv padca meteorita na spremembe v pokrajini; (slika 1)
- vpliv podnebja na vreme, segrevanje in ohlajanje morja ter z njim povezano amplitudo zračne temperature;
- vetrne preoblikovalne procese na Kurski kosi; (slika 6)
- naravno in družbeno ranljivost nekaterih ekosistemov;
- oskrbo z vodo v vetrni pokrajini; (slika 5)
- živalski, še posebej ptičji svet v baltskih državah; (slika 18)

Slika 5:

Pogled z najvišjega dela Kurske kose proti jugozahodu, kjer je ruska eksklava Kaliningrad. Ker je padavin zadosti, se prebivalstvo oskrbuje z vodo, ki se v sipinah zadrži nad gostejšo slano.

Slika 6:

Peščena plaža v Jurmali zjutraj, ko na njej še ni turistov. V lagunah se morje poleti segreje tudi do 22 stopinj Celzija.

- oblikovanje jantarja;
- način varovanja naravnih parkov in oblike njihove promocije ter obeleževanja, ponazarjanja in usmerjanja pozornosti za obiskovalce. (slike 5, 17 in 18)

Od časa in možnosti je bilo odvisno, katere terenske metode so bile uporabljene. Največkrat opazovanje, manjkrat merjenje in eksperimentiranje. Nekateri udeleženci so zbirali tudi kamnine za šolsko zbirko, večina jih je fotografirala in si priložnostno sposojala terenske pripomočke (kladivo, meter, kompas, razredčeno solno kislino, lupo, geološki zemljevid, termometer, Vernierjev vmesnik s priključki za GPS, zračni tlak in temperaturnimi senzorji). V avtobusu in na terenu so v skupinah poskušali čim boljše odgovoriti na vprašanja iz zloženke.

Slika 7:
Veliki gnomon, ki na Kurski kosi prikazuje
višino in potovanje sonca, letne čase in
smeri vzhajanja in zahajanja sonca.

Slika 8:
Kamninska zbirka na srednji šoli v državni
gimnaziji v mestu Valmiera, kjer je bil
udeležencem predstavljen tudi latvijski
šolski sistem.. (Foto: Ivica Krek)

Ob tem je ves čas potekala bogata razprava, katere metode bi uporabljali in kako, ko gredo na teren s svojimi učenci ali dijaki. Pogovarjali so se, katere bi poenostavili, katere naredili bolj nazorne, katere opustili. Neodgovorjeno je ostalo vprašanje, ali so za šolsko rabo primernejše celostne in problemske naloge, pri katerih se morajo učenci raziskovalnega postopka lotiti sami in oblikovati sklepe, ali strukturirane krajše naloge, pri katerih učitelj zastavi smisel in učence po korakih, s krajšimi nalogami in vprašanji ter navodili za uporabo pripomočkov, usmerja h končnemu cilju. Prevladalo je mnenje, da je v domači pokrajini smiselnejši raziskovalni pristop, v tuji pokrajini pa opazovalno-preiskovalni, ki temelji na usmerjanju, saj bi bilo tudi denarno neodgovorno potovati in tvegati, da bodo nekateri učenci dognali bistvo, drugim pa se bo zaradi raziskovalne nevednosti bistvo izmuznilo.

Slika 9:

Nabiranje borovnic v borovem gozdu med Parnujem in Rigo. Gozdne sadeže ponujajo na tržnicah in kot osvežilo turističnih točk; iz njih izdelujejo tudi brezalkoholne in alkoholne napitke ter aromizirajo kozmetična sredstva.

Slika 10:

Boljši sejem v Parnuju, na katerem je mogoče najti odpadno kramo, delujoče aparate in simbole iz presdovjetske, sovjetske in posovjetske dobe, pohištvo, rezervne dele, konzervirano hrano in najnovejše azijske rekvizite, oblačila in elektroniko ter ponaredke svetovnih znamk.

Udeleženci po ekskurziji pogrešajo sintetično predstavitev ekskurzije in strokovni povzetek, ki bi nastal na podlagi predhodne literature in terenskega raziskovanja, oplemenitenega z informacijami krajevnih vodičev; nekaj podobnega, kar z vodniki pripravlja ljubljansko geografsko društvo (Vintar, 2010). Tovrstni primanjkljaj poskušamo omiliti s tem besedilom.

Predlogi za prihodnje ekskurzije

Kakovost učiteljske ekskurzije je neposredno povezana s časom, sredstvi in prizadevanjem pedagoških svetovalcev in mariborske enote ZRSŠ. V preteklosti so bili pedagoški svetovalci štirje, zadnjih štirinajst let jih je četrtnina manj; časa, ki jim ga delodajalec v letnem delovnem načrtu odreja za pripravljanje ekskurzij, je čedalje manj. Zato so upravičene kritike, zlasti učiteljev, da postaja ekskurzija čedalje manj terensko-raziskovalna in čedalje bolj potovalno-opazovalna; moti jih tudi, da se program kdaj

Širimo obzorja

Slika 11:

Severna obala Estonije z balvani, ki so ostali od kontinentalne poledenitve. Z njihovim datiranjem so ugotovili, da jih je ledenik prinesel z območja severne Finske.

Slika 12:

Balvani v severni estonski pokrajini. Večinoma so metamorfni. Največji imajo prek 50 metrov premera, prostornino prek 1000 m³ in maso 2500 ton.

prilagodi tistim, ki so na ekskurziji spremljevalci svojih učiteljskih oz. geografskih prijateljev. Organizatorji namreč pri oblikovanju programa lovijo ravnovesje med strokovno in turistično naravnostjo ekskurzije, saj bi za povsem strokovno geografsko, ki bi se izognila turističnim zanimivostim in znamenitostim, dobili premalo prijav.

Vsako leto udeleženci predlagajo tudi obisk morebitnih prihodnjih pokrajin. Največ želja je bilo usmerjenih v skrajni latinskoameriški jug, v Argentino in Brazilijo.

Viri

1. Brinovec, S. (2004), Kako poučevati geografijo: didaktika pouka. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

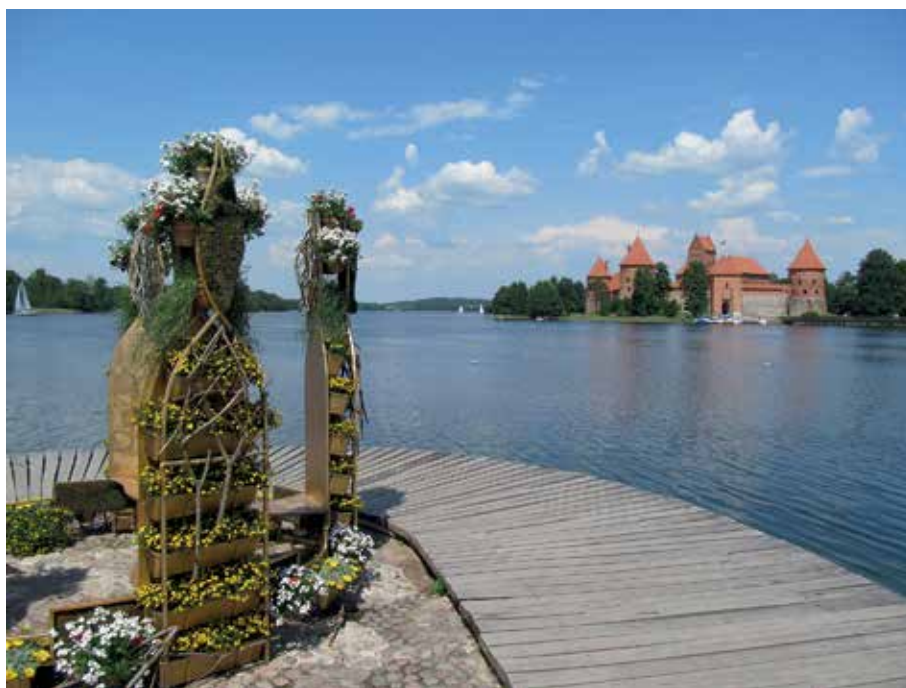
Slika 13:

Visoko barje v Estoniji kot posledica presežka dotoka vode nad odtekanjem in izhlapevanjem. Nekdaj so šoto izrabljali za kurjenje, danes pa so barja zaščitena.

Slika 14:

Srednjeveški grad Trakai je bil na jezerskem otoku idealno zaščiten pred plenilci in napadalci. V 17. stoletju so ga opustili, v 19. stoletju pa so ga začeli obnovljati, saj je simbol stare litovske državnosti.

2. Brinovec, S., Godnov, J., Lovrenčak, F. (1997), Terensko delo: pedagoška delavnica. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
3. Urih, D. (2014), Maroko: dežela, kjer zahaja sonce – DVD. Vir: <http://www.urih.net/> (13. 10. 2014).
4. Vintar, Mally, K. (2010), Maroko. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
5. UČNI načrt. Program osnovna šola. Geografija (2011), predmetna komisija Karmen Kolnik idr.. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo; dostopno na http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_obvezni/Geografija_obvezni.pdf.
6. UČNI načrt. Geografija: gimnazija: splošna, klasična, ekonomska gimnazija: obvezni predmet (210 ur), matura (105 ur) (2008), avtorji Alenka Dragoš idr. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo; dostopno na

Širimo obzorja

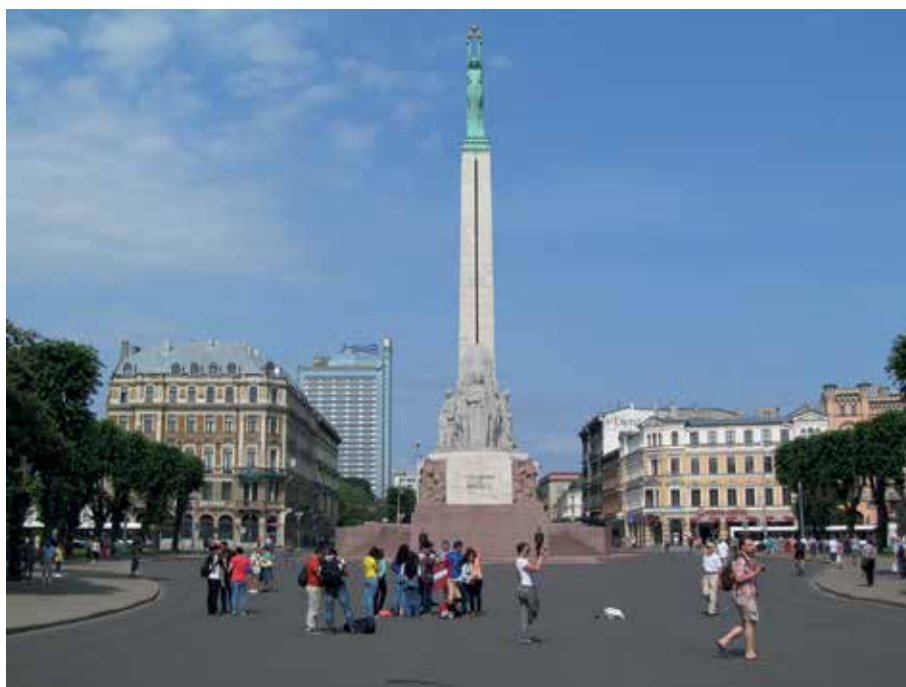
Slika 15:

Baročna palača Rundale, ki jo nekateri imenujejo latvijski Versailles. Načrte je napravil v Franciji rojeni italijansko-ruski arhitekt Francesco Bartolomeo Rastrelli, ki je načrtoval Zimski dvorec v Sankt Peterburgu.

Slika 16:

Največja prestolnica, z največjim deležem ruske manjšine, z najmočnejšo pristaniško tradicijo, z najbolj kozmopolitsko podobo in raznovrstno arhitekturo zadnjih dveh stoletij je Riga.

http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/ss/programi/2008/Gimnazije/UN_GEOGRAFIJA_gimn.pdf.

7. UČNI načrt. Geografija: gimnazija: strokovna gimnazija: obvezni predmet (105–140 ur) (2008), predmetna komisija Igor Lipovšek idr. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo; dostopno na http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/ss/programi/2008/Gimnazije/UN_GEOGRAFIJA_strok_gimn.pdf.
8. SREDNJE STROKOVNO IZOBRAŽEVANJE (SSI), POKLICNO-TEHNIŠKO IZOBRAŽEVANJE (PTI), KATALOG ZNANJA, GEOGRAFIJA, 68 ur; dostopno na http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2012/programi/Ssi/KZ-IK/kz_geo_ssi_pti_68.doc (27. 10. 2014).

Slika 17:
Gutmanova jama v rdečem devonskem
peščenjaku ob reki Gauja. Na jamo je
vezanih nekaj ljudskih zgodb, za geografe
pa je zanimivejše, da je reka razkrila
geološke plasti in jih tudi poimenovala.

Slika 18:
Kolonije kormoranov na Kurski kosi s
svojimi iztrebki povsem zadušijo in ogolijo
gozd.

9. Klimogrami; dostopno na <http://www.klimadiagramme.de/Europa/ljubljana.html>, (22. 6. 2014).
10. Hidrogrami dostopno na http://www.bafg.de/GRDC/EN/Home/homepage_node.html in <http://www.arso.gov.si/vode/> (22. 6. 2014).

Širimo obzorja

Slika 19:

Zanimiva primerjava razmerja velikosti otroka in odraslega človeka, če ju postaviš na isto merilo – v parku v Tartuju.

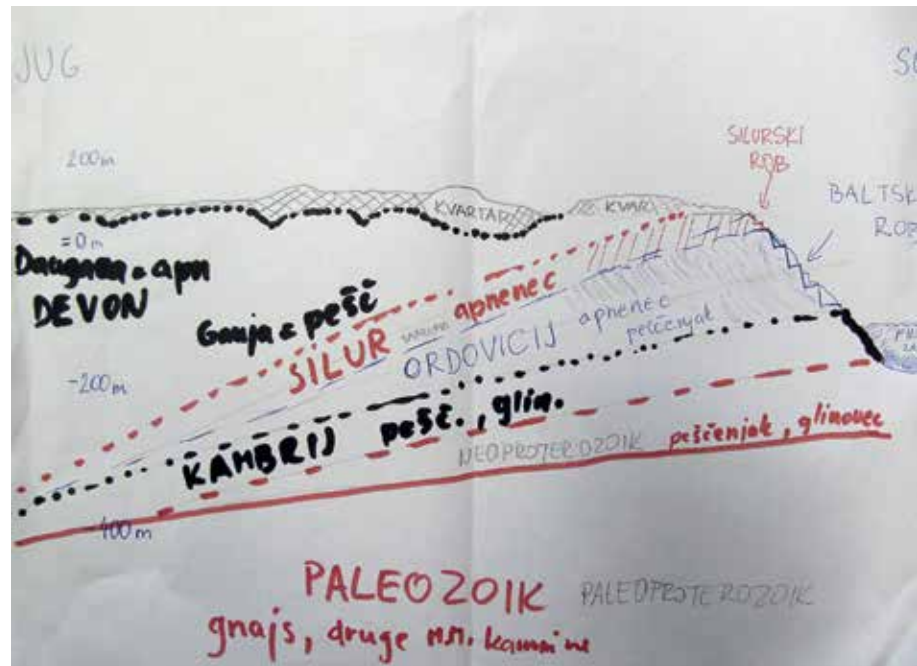
Slika 20:

Križni grič pri mestu Šiauliai, kjer verniki s križi in napisi zaznamujejo svoje zahvale in priprošnje, postaja vse pomembnejše romarsko središče za katoličane iz srednje, vzhodne in severne Evrope.

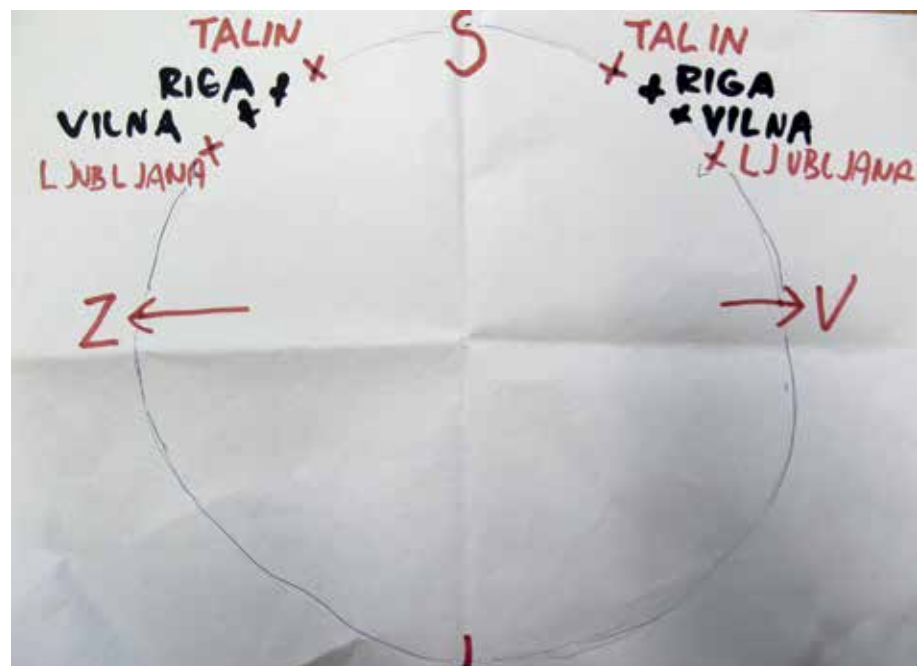
Slika 21:

Na terenu nastala skica geoloških plasti Ruske plošče za boljše razumevanje reliefa ob obali in rekah Gauji in Daugavi.

Slika 22:

Na terenu nastala skica točk vzhajanja in zahajanja Sonca za 7. julij 2014. Ob njej je preprosto razložiti s kotnimi stopinjami tudi meščanski, navtični in astronomski mrak.

Priloge k članku Učiteljska strokovna ekskurzija so na str. 140-148.

UČITELJSKA STROKOVNA EKSKURZIJA

Igor Lipovšek

Priloga: Žepna zloženka

Zavod RS za šolstvo

GEOGRAFSKA EKSKURZIJA V BALTSKE DEŽELE – delovni list
Julij 2014

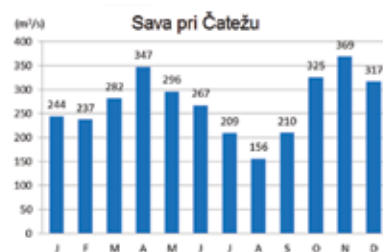
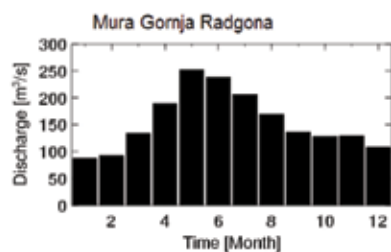
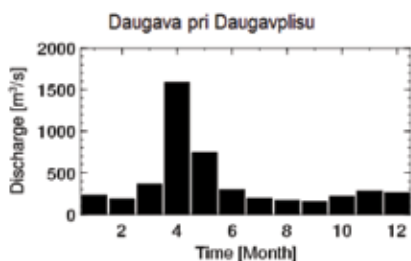
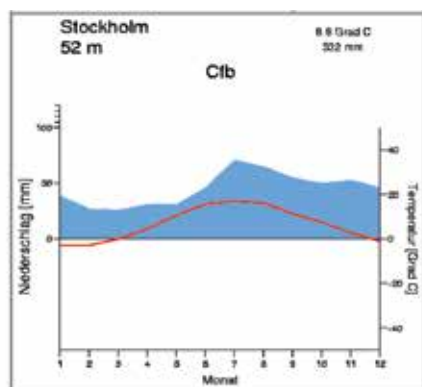
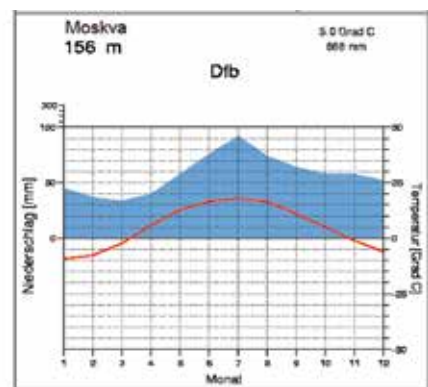
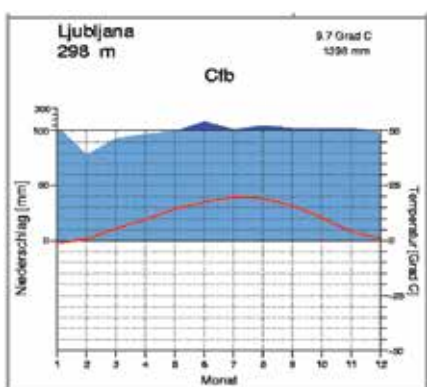
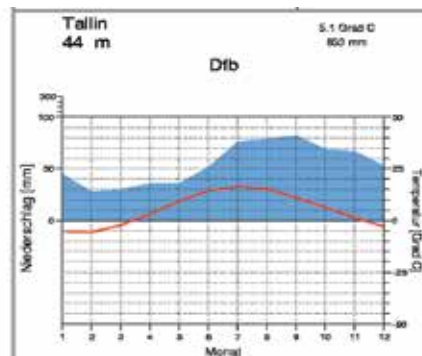
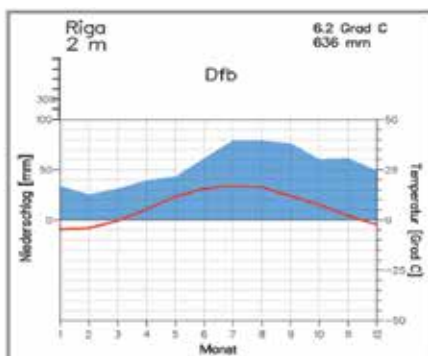
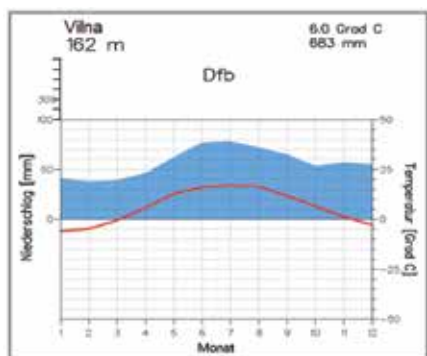
Primerjave

Država/pr.	Estonija	Latvija	Litva	Slovenija
Gl. mesto, lega, preb., n. m. v.	Talin; 59° S 24° V 430.000, 44 m	Riga; 56° S 24° V 700.000, 2 m	Vilna; 54° S 24° V 540.000, 162 m	Ljubljana; 46° S 15° V 300.000, 298 m
Površina	45.200 km ²	64.589 km ²	65.300 km ²	20.273 km ²
Preb., % mestnega	1.300.000; 70 %	2.000.000; 68%	3.000.000; 67%	2.000.000; 52 %
Gostota poselitve	29 preb./km ²	34 preb./km ²	50 preb./km ²	98 preb./km ²
Narodna pripadnost	70 % Estoncev, 25 % Rusov	62 % Latvijcev, 27 % Rusov	84 % Litovcev, 6 % Poljakov, 5 % Rusov	83 % Slovencev, 2 % Srbov, 2 % Hrvatov
BDP/preb.	20.179 \$	16.138 \$	16.600 \$	23.702 \$

Jeziki

1 lits = 0,3 €	Uralski (ugro-finski) jezik	Baltski jezik	Baltski jezik	Južnoslovanski jezik
10 lits = 3 €	(hea) päev	(laba) diena	geros dienos	(Dober) dan
100 lits = 29 €	Terviseks!	Priekā!	! sveikata!	Na zdravje!
1 € = 3 lits	palun	lūdzu	Prašom	prosim
10 € = 35 lits	aitāh	paldies	ačiū	hvala
100 € = 345 lits	Vabandust	Atvainojiet	atsiprašau	oprostite
Morje Koper 10 °C / 28 °C	Sloveenia	Slovēnija	Slovēnija	Slovenija
Morje Talin 1 °C / 19 °C	Leedu	Lietuva	Lietuva	Litva
Morje Riga 0 °C / 21 °C	Lāti	Latvija	Latvija	Latvija
Morje Klaipeda 2 °C / 21 °C	Eesti	Igaunija	Estija	Estonija
Talin 21.6.04:03(36°)22:43(324°)	hunt	vilks	vilkas	volk
LJ 21.6. 5:11(54°) 20:57(306°)	auto	auto	automobilis	avto
LJ 10.7. 05:21(56°)20:53(304°)	kus	kur	kur	kje
Talin 10.7.04:21(40°)22:31(320°)	(kui palju) see maksab	cik (tas maksā)	kiek (tai kainuoja)	koliko (stane)
Riga 10.7.04:44(44°)22:13(316°)	kunagi	kādreiz	kada nors	kdaj
Vilna 10.7.04:55(47°)21:52(312°)	geograafia õpetaja	ģeogrāfijas skolotājs	geografija mokytojas	učitelj geografije

Podnebje

Klimogrami so povzeti po <http://www.klimadiagramme.de/Europa/ljubljana.html>, hidrogrami po http://www.bafg.de/GRDC/EN/Home/homepage_node.html in <http://www.arso.gov.si/vode/>.

Vode

Plimovanje morja v Riškem zalivu 25 cm

Valovi običajno dosežejo 4 m, ob nevihtah 8, rekordni 14 m.

Reka Daugava (Zahodna Dvina), ki se izliva v Riški zaliv, je dolga 1000 km, njeno porečje obsega 90.000 km², povprečni pretok 670 m³/s.

Reka Narva je dolga 77 km (priteče iz Čudskega jezera), njeno porečje obsega 50.000 km², povprečni pretok 400 m³/s.

Reka Sava je dolga 990 km, njeno porečje obsega 100.000 km², povprečni pretok 1560 m³/s.

Slanost Jadrana je 3,8–3,9 ‰.

Slanost Baltika je 0–0,7 ‰ v zalivih z rečnim dotokom, s povprečju 0,8 ‰, v globinah 1,5–2,0 ‰.

Zgodovina

Estonija	Latvija	Litva
Gosteje naseljena po ledeni dobi. Naselbina Pulli na bregu reke Pärnu.		Naselitev po ledeni dobi
6500 let pr. n. š. – kundska kultura – srednja kamena doba. Ostanki tudi iz bakrene in železne dobe ter prehod od lova na kmetovanje.	V obdobje okoli 3000 let pr. n. š. segajo najdeni ostanki protobaltskih ljudstev	Protoindoevropceje zaznajo pred pet tisoč leti.
Na prehodu v naše štetje rast prebivalstva, kasneje tudi vpliv Rima in prve omembe v zapisih. Tacit (98 n. š.) piše o estonskih plemenih. Estonke Vikinge omenjajo skandinavske sage in tudi švedsko mesto Sigtuna naj bi leta 1187 oplenili Estonci. Uporabljali so bojne ladje piratike in trgovske ladje liburne.	Plemena trgujejo z jantarjem tako z Rimom kot z Bizancem.	Prva omemba Litve v nemškem rokopisu iz 11. stoletja.
Dolgo časa ohranjajo pogansko tradicijo z najvišjim bogom Tharapitom.	V 11. stoletju jih pokristjanjujejo misijonarji in nemški križarji.	Baltska plemena na ozemlju Litve združuje Mindaugas, ki ga kronajo za kralja 6. julija 1253.
Danci v 12. stoletju pokorijo Estonce. Reval (Talin) postane prestolnica Danske Estonije in v 13. stoletju vstopi v Hanso.	V srednjem veku del križarske države Terre Mariane; imenovane tudi Livonija. Albert Riški leta 1214 zgradi grad Turaída blizu Sigulde. Leta 1282 Riga vstopi v Hanso.	V 14. stoletju postane ena največjih evropskih držav, segajoča od Baltika do Črnega morja; imela je večverski značaj in uporabljala slovanski rutenjski jezik in latinščino.
V 14. stoletju Danci prodajo vojvodino Estonijo tevtonskemu redu.		V bitki pri reki Vorskli leta 1399 jih premagajo Mongoli. Zahvaljujoč dobri povezavi s Poljaki leta 1410 v bitki v Grūnwaldu premagajo tevtonske viteze.
Do konca srednjega veka ozemlje in ljudstva prehajajo iz rok v roke različnih vladavin. Po livonijski (državlanski) vojni sever pokorijo Švedi – verska, gospodarska, politična in socialna reformacija (»zlati stari švedski časi«), jug pripade poljsko-litovski kraljevini.	Večina ozemlja pripade kraljevini Poljske in Litve. Po poljsko-švedski vojni v 17. stoletju Riga postane središče švedske Livonije in največje švedsko mesto. Severni del se poluterani, južni pod vplivom poljskih jezuitov ostane katoliški.	Ob koncu 16. stoletja s Poljsko sklene državno zvezo.
Na začetku 18. stoletja s sporazumom v Nystadu Estonija pripade Rusiji, vendar zgornji razred ohrani baltsko-germanski značaj.	V veliki severni vojni umre 40 odstotkov prebivalstva, Rusija si leta 1710 vzame švedska ozemlja, od leta 1795 pa je vsa Latvija pod ruskim carjem, a ohrani del pravic z deželnim parlamentom in uradno nemščino. Peter Veliki je oboževal Rigo, njegova druga žena Marta (Katarina I.) je edina Latvijka, ki je nosila cesarsko krono.	Poljski kralj in veliki litovski vojvoda je bil voljen. Čas imenujejo »zlati svobodni čas«. Državo načne vojna s Švedi, razkosajo pa jo Rusija, Prusija in Avstrija v letih 1772–1795.

Sredi 19. stoletja narodni preporod kot odpor rusifikaciji.	V začetku 19. stoletja osvoboditev kmetov, nato krepitev domače buržoazije in politične težnje Mladolatvijcev, ki so se spogledovali s slovanofili. Po nacionalni vstaji (1863), ki so jo zanetili Poljaki, se okrepi rusifikacija. Riga postane največje rusko pristanišče.	Dva neuspela upora Litovcev leta 1831 in 1863 v carski Rusiji. Jezika se učijo na skrivaj. Rusi v strahu pred Nemci utrjujejo mejo; tudi z ogromno trdnjavo leta 1882 v Kaunasu. Veliko Litovcev se izseli.
Konec prve svetovne vojne sproži narodnoosvobodilno vojno proti Rusom in Nemcem. Po Tartujskem mirovnem sporazumu februarja 1920 postane neodvisna in mednarodno priznana parlamentarno-demokratska država. Gospodarska kriza jo oslabi.	Brest-litovski dogovor ob koncu prve vojne ustvari politični vakuum. Latvijski ljudski svet razglasi novembra 1918 neodvisnost in postavi Kārlisa Ulmanisa za predsednika vlade. Rdeča armada okupira del Latvije, drugega nemški prostovoljci. Estonci in Latvijci premagajo nemške sile, Latvijci in Poljaki pa kasneje še Rdečo armado. 1. maja 1920 izvolijo ustanovno svobodno skupščino.	16. februarja 1918 razglasijo neodvisno Litvo. Poljaki so si vzeli Vilno; Kaunas za 19 let postane prestolnica Litve. S klaipedske vstaje leta 1922 Litva pridobi, sklicujoč se tudi na Melemski sporazum iz leta 1422, nujno pristanišče. Mednarodne sile potrdijo enostranski akt. 22. marca 1939 ga mora po Hitlerjevem ultimatu Litva predati Nemčiji.
V drugi svetovni vojni postane žrtev dogovora Molotov-Ribbentrop in izgubi 25 odstotkov svojega prebivalstva.	Leta 1934 Ulmanis izvede državni udar. Leta 1939 jo začne nadzirati in leta 1940 zasede Sovjetska zveza, leta 1941 Nemčija.	Sovjetska zveza z zavzetjem vzhodne Poljske »vrne« Vilno Litvi, a jo naslednje leto okupira.
Po drugi svetovni vojni sovjetizacija dežele. Formalna neodvisnost 20. avgusta 1991. Leta 1994 jo zapusti zadnji ruski vojak. Leta 2004 vključitev v EU in NATO. Od leta 2011 ima evro.	Po drugi svetovni vojni v vseh baltskih državah »kulake« in »nacionaliste« deportirajo v gulage. Ljudska fronta Latvije osvoji marca 1990 v vrhovnem sovjetu 2/3 sedežev in maja razglasi neodvisnost. Sovjetska zveza odgovori z vojaško zasedbo nekaterih ključnih točk. 73 odstotkov državljanov se odloči za samostojnost. Ker mnogi Nelatvijci ne sprejmejo državljanstva, jih je še danes 14 odstotkov (skoraj 300.000) »nedržavljanov«. Leta 2004 vključitev v EU in NATO. Od leta 2011 ima evro.	Gorbačov »dovoli« politična gibanja in Sajūdis prepričljivo zmaga. V vrhovnem sovjetu Litve 11. marca 1990 razglasijo neodvisnost. SZ ukrepa z vojaško, medijsko in gospodarsko blokado. 13. januarja v bojih umre skoraj 20 ljudi, skoraj tisoč jih je ranjenih. Naslednji mesec Litvo prizna Islandija, jeseni Rusija, ki umakne svojo vojsko leta 1993. Leta 2004 vključitev v EU in NATO; leta 2007 dobi schengenske meje.

Naloge za terensko delo

Pot, kot je naša, je težko do minute načrtovati vnaprej in je skoraj nemogoče predvideti, kje bomo opravljali terenske meritve in raziskave in kako. Zato bomo predvsem opazovali, komentirali in se držali načel:

1. Za vsak pojav, stvar, dogodek, dejavnost ipd., ki ga vidimo, bomo poskusili odgovoriti na temeljna geografska vprašanja: **KAJ, KJE, ZAKAJ in KAKO** (je bilo nekoč, bo v prihodnosti, deluje, poteka proces, bi izrabili (za poselitev, kmetijstvo, energetiko; za didaktično ponazorilo; za prodajo itn.); odpravili, popravili, nadomestili, preprečili, zaustavili, se izraža v pokrajinski podobi, bi potekal v Sloveniji oz. drugačni pokrajini itn.). Vsak **ZAKAJ** bomo razširili na: zakaj je tu cesta in zakaj tam mesto, zakaj tu pašnik in zakaj tam njiva, zakaj tu jezero in tam reka ipd.
2. Vsako pokrajino bomo analizirali po Hettnerjevi metodologiji (pristopu): **NARAVNOGEOGRAFSKE LASTNOSTI** (relief, voda, podnebje, prst, rastlinstvo, živalstvo), **DRUŽBENOGEOGRAFSKE LASTNOSTI** (prebivalstvo: *socialno-etnična podoba, dejavnostna podoba itn.*; naselja, gospodarstvo: *kmetijstvo, gozdarstvo, rudarstvo, ribištvo, energetika, obrt, industrija, trgovina, promet, turizem, kvartarne dejavnosti*; in iskali povezave ter medsebojne vplive (kako bližina vode vpliva na poselitev, kako naselje vpliva na degradacijo okolja (*prsti, vode*), kako relief vpliva na rastlinstvo, kako živalstvo na turizem ipd. Kombinacij je seveda (skoraj) neskončno, pomembno pa je izluščiti dominantne, ki nam o pokrajini sporočajo največ; z njimi največkrat tudi predstavljamo posamezno pokrajino, čeprav zapademo ob tem lahko tudi v stereotipe.
3. Poskusili bomo iz videza (vonja, zvoka, otipa, okusa; lahko tudi doživetja) interpretirati pokrajino v čim bolj objektivni luči in razložiti geografske pojave in procese brez uporabe zahtevnih raziskovalnih metod.

1. DAN: ponedeljek, 7. 7. 2014: LJUBLJANA ☞ – MARIBOR – DUNAJ ☞ – VILNA ☞ – KLAIPEDA ☞

V Ljubljani je te dni dan dolg 15 ur in pol, v Vilni 17 ur. Se vam zdi to logično in zakaj? Kako bo pozimi?

Kje je obdobje mraka (prehoda iz dneva v noč) daljše: v Ljubljani ali v Vilni?
Na geografski širini katerega britanskega mesta je Vilna; in na geografskim dolžini katerega romunskega mesta?

Glede na poldnevniško oddaljenost ugotovite, koliko ur razlike je med Ljubljano in Vilno.

Odgovor: Poldnevniška razlika LJ – VI

je stopinj, to je ur.

Kako sta se z letala razlikovala pogleda na dunajsko pokrajino in na vilensko pokrajino?

Primerjajte lego gradu Trakai in slovenskih gradov. Kateri so bili lokacijski dejavniki za postavitev gradu?

V čem se je spremenila pokrajina na poti od Vilne (notranjost) do Klaipede (ob morju)?

2. DAN: torek, 8. 7. 2014: KLAIPEDA ☞ – NARODNI PARK KURSKA KOSA – SIGULDA ☞

Primerjajte točnost 10-dnevne vremenske napovedi, ki je označena v naslovu s simboli ○ ☞ ☞ ☞ ☞.

Primerjajte cene (bencina, izdelkov v izložbah) s cenami v Sloveniji.

Ugotovite lokacijske dejavnike za Klaipedo.

Razložite nastanek Kurske kose.

Primerjajte Baltik z Jadranom.

Ali se pokrajinska podoba Litve razlikuje od podobe Latvije in kako?

3. DAN: sreda, 9. 7. 2014: SILGULDA ☞ – NARODNI PARK GAUJA – TARTU ☞

Katere so kamnine v narodnem parku Gauja?	Katera slovenska pokrajina je najbolj podobna latvijski in zakaj?	Opišite ali skicirajte (fotografirajte) obliko podeželskih naselij in domov in stavb ob cesti.
Ali se poljska razdelitev razlikuje od poljske razdelitve v Sloveniji in kako?	Katere makro- in mikroreliefne oblike opazate ob poti?	Kateri in kakšen gozd je ob naši poti?

4. DAN: četrtek, 10. 7. 2014: TARTU ☞ – NARODNI PARK LAHEEMA – TALIN ☞

Ali se litovska obala razlikuje od estonske in kako?	Katere so najpomembnejše geografske zanimivosti narodnega parka Laheema?	Kakšen je mestni tloris Talina?
Katere arhitekturne elemente iz sovjetskega časa opazite v Talinu?	Kakšna je po vaše opazovana pokrajina pozimi?	Kateri tuji jeziki prevladujejo na talinskih ulicah?

5. DAN: petek, 11. 7. 2014: TALIN ☞ – OTOK SAAREMAA – PÄRNU ☞

Katere predstavitve ali stavbe so v skansnu na vas naredile najmočnejši vtis?	Kakšen je videz, vonj, slanost in temperatura Baltika, če ga primerjate z Jadranom?	Kako zgleda tipično tradicionalno ribiško naselje?
Ugotavljajte, kateri je glavni gradbeni material za enodružinske stanovanjske hiše v Estoniji?	V čem se razlikujeta obmorski turistični kraj v Estoniji od slovenskega?	Katere tipe reliefa smo doslej spoznali na poti?

6. DAN: sobota, 12. 7. 2014: PÄRNU ☞ – RIGA – JURMALA – RIGA ○

Koliko je bila doslej najnižja/najvišja izmerjena nočna in koliko dnevna temperatura?	S katerimi geografskimi elementi bi lahko podkrepili oznako, da je Riga najpomembnejše mesto baltskih držav?	Kako se razlikujeta letoviški kraj v Latviji in v Estoniji?
Izberite tri arhitekturne zanimivosti Rige in jih postavite v časovno primerjavo z zanimivostmi Ljubljane ali Maribora ali ...	Opišite prometni pomen reke Daugave.	Premislek: Katere meritve, opazovanja in eksperimente bi še morali napraviti ob poti, da bi dobili celovitejši vpogled v geografske značilnosti?
		Katere opravljene bi lahko opustili in zakaj?

7. DAN: nedelja, 13. 7. 2014: RIGA ○ – NP KEMERI – RUNDALE – ŠIAULIAI – VILNA ⇨

Kako smo na naši sedemdnevni poti lahko s pogledom skozi avtobusna okna ugotovili geografsko zakonitost, da je rastlinstvo odvisno od (količine) padavin, reliefa (nagnjenosti, kamnin, nadmorske višine), vode in prsti?
Ali gre predvsem za vpliv človeka?

Od kod izviri mineralne vode v Pribaltiku?

Kateri bi bil tipični spominek, ki bi ga prinesli prijateljem z Baltika?

Kako se z oddaljenostjo od mestnih središč spreminja arhitektura hiš? Je opazen prepad med standardom središčnih mestnih in obrobnih podeželskih naselij?

Kako se latvijski zdraviliški kraj razlikuje od slovenskega (npr. Rogaške Slatine ali Radencev)?

Katere stvari, ki smo jih videli ali doživeli na potovanju, odstopajo od predstav v učbenikih, vodnikih in propagandnih sporočilih?

8. DAN: ponedeljek, 14. 7. 2014: VILNA ⇨ – DUNAJ ⇨ – MARIBOR ⇨ – LJUBLJANA ⇨

Katere so značilnosti litovskega romarskega kraja?

Katere izkušnje in znanje z ekskurzije bom najprej uporabil pri pouku?

Kateri stereotipi o Baltiku so se nam razblinili, kateri utrdili? Katere predstave ali informacije o Baltiku lahko sedaj zrelativiziramo?

Katere religije smo spoznali na potovanju?

Kako bi iz pokrajinske podobe ocenili gospodarsko razvitost in moč baltskih dežel?

Kako se dejstvo, da imajo Slovenija, Estonija, Latvija in Litva različen BDP, kaže v pokrajinskih razločkih med državami?